

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคมไทย
ภายใต้กระบวนทัศน์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
Strategic Development Of Democratic And Processes
Civil Society Thailand Under The Paradigm Principles
Of Buddhism

พ.ร.บ. ปด.เกษฏา มหาปญ.โณ (พากอง)
พ.ร.บ.ราชธิตนาलगรณ, ค.ร."
ส.ค.ค.ส.ัญญา เคนากุม"

บทคัดย่อ

กระแสประชาธิปไตยกระจายไปทุกแห่งหนในโลก จนทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง การปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงนั้น ประชาธิปไตยของไทยไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งหลักการที่เป็นสากล มักจะพบกับความเป็นเผด็จการเสียเป็นส่วนใหญ่กระบวนการภาคประชาสังคมที่แสดงออกไม่สามารถพัฒนา ไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้โดยแท้จริง ทั้งนี้ในการที่จะสร้างกระบวนทัศน์พัฒนาประชาธิปไตยและ ภาคประชาสังคมให้เป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่มีอุดมการณ์ไปทางเดียวกันที่ว่า “รัฐบาล ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” เข้าสู่อุดมปัญญาประชาธิปไตยจำเป็นต้องบูรณาการ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลอมรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะในประเด็นดังต่อไปนี้ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตยเชิงพุทธกับประชาธิปไตย การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหลัก พุทธธรรมกับหลักการประชาธิปไตย การบริหารจริยธรรมผู้ปกครองเชิงพุทธ การจัดการตนเองด้วยการ ครองตน ครองคน ครองงาน การวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเชิงพุทธการขับเคลื่อนกระบวนการภาค ประชาสังคมตามหลักสาราณียธรรม

* นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

*** อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คำสำคัญ: การพัฒนาประชาธิปไตย, การบวนการประชาสังคม, กระบวนการทัศน์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

The spread democracy everywhere in the world, until the Thailand step into a change of government. From the regime of absolutism to democracy since 1932, but the actual situation Thailand democracy is not built on a foundation of principles are universal. Often find with the Autocracy is the majority. The civil society process at expression can not develop into a real democracy. In the to create a paradigm develop democratic and civil society process give regime people are big and give have in the same ideology. That the “government of the people, by the people and for the people” into the rich intellectual democracy must integration the principles of Buddhism merged into one entity. In particular, the following. Management relationships between Buddhist sovereignty with democracy. Management relationship between the Buddhimorality with democracy principles. Management ethics Buddhist parents. Self-management with self-dominate, dominate people, dominate jobs. Strategic planning driven Buddhist. A driven civil society process by Saraniyadhamma.

Keywords: Democratic Development, Civil SocietyProcesses, Paradigm Principles of Buddhism

๑. บทนำ

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของหลายประเทศในโลกได้เคลื่อนตัวเข้าสู่ประชาธิปไตย จนทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบจากรอบสมบูรณาญาสิทธิ

ราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยการนำของคณะราษฎรใน วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕^๑ ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) เป็นระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ โดยรูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน^๒

^๑ ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์, “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ : การปฏิวัติที่ถูกนิยามใหม่ The Changing of the ruling in 1932 : The new definition revolution”, *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๕) : หน้า ๓๙.

^๒ วิชัย ต้นศิริ, *วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๙.

ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย สามารถพิจารณาได้จาก รัฐบาล การเลือกตั้งและการปกครองโดยเสียงข้างมากประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกากำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นได้ให้กระบวนการประชาสังคมซึ่งประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่ โดยพิจารณาจากกระบวนการดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. ๑๘๐๙-๑๘๖๕) ได้ให้คำนิยามประชาธิปไตยในการกล่าวสุนทรพจน์ ณ เมือง เกตต์สเบิร์กหรือ “เกตต์สบุระ” ในมลรัฐ เพนซิลวาเนีย ในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๖๓ ว่า คือ “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”^๓ การที่รัฐบาลได้

จะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ๑) รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ๒) รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และ ๓) รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชน และจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่ง เช่น ทุก ๔ ปี ฯลฯ เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน

๒. การเลือกตั้ง ซึ่ง ธานินทร์กรัยวิเชียร^๔ อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยได้กล่าวว่า การเลือกตั้ง หมายถึง การที่ประชาชนได้เลือกบุคคลหนึ่งจากบุคคลหลายๆ บุคคลหรือจากบัญชีรายชื่อหนึ่งหรือหลายบัญชี เพื่อให้เข้าไปมีส่วนร่วมมีเสียงในคณะบริหารราชการแผ่นดิน ในทำนองเดียวกับ วิสุทธิ์ โทธิแทน^๕ ที่ได้ให้ความหมายการเลือกตั้งไว้ว่าการเลือกตั้ง หมายถึง การที่บุคคลได้เลือกบุคคลหนึ่งหรือบุคคลจำนวนหนึ่งจากหลายๆ คน หรือจากบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งบัญชีหนึ่ง หรือบัญชีจำนวนหนึ่งจากบัญชีรายชื่อหลายๆ บัญชี เพื่อให้ไปกระทำการอันหนึ่งอันใดแทนตน ความหมาย

^๓ Copeland, L. & Lamm, L., *The World's Great Speeches*, (2nd ed.), (New York : Dover, 1985), p. 315.

^๔ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, *ระบบประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๕๖.

^๕ วิสุทธิ์ โทธิแทน, *ประชาธิปไตย : แนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

เช่นนี้เห็นได้ว่าได้จำแนกประเภทของการเลือกตั้ง และแบ่งปรัชญาแนวคิดการเลือกตั้งไว้ในตัว

๓. การปกครองโดยเสียงข้างมาก ซึ่ง เดโซ สวานานนท์^๖ ได้กล่าวถึงการปกครองโดยเสียงข้างมาก ในพจนานุกรมศัพท์การเมืองว่า เป็นคะแนนเสียงที่สมาชิกใช้ลงมติ ที่มีมากเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ต่อมา คณิน บุญสุวรรณ^๗ ได้กล่าวถึงการปกครองโดยเสียงข้างมากกว่า ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร การประชุมวุฒิสภา และการประชุมคณะกรรมการรวมทั้งเสียงข้างมากในการออกเสียงประชามติของประชาชน โดยเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรมีความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญที่จะจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามที่ได้หาเสียงไว้กับประชาชนและตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และในส่วนของ การตรากฎหมายก็ต้องอาศัยเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรเช่นเดียวกัน เพราะการลงมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติทุกครั้งจะใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

๔. หลักการวิถีชีวิตประชาธิปไตย ลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอาจจำแนกได้ดังนี้^๘

๔.๑ เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล โดยไม่ศรัทธาบุคคลใดถึงขั้นบูชาบุคคล (แต่ก็ต้อง

กตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ) จะต้องไม่เคร่งครัดเรื่องระบบอาวุโส (แต่ก็ต้องให้ความสำคัญแก่อาวุโส) ประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย

๔.๒ รู้จักการประนีประนอม คือ ยอมรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง ต้องรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นไม่ยึดมั่นหรือตั้งต้นแต่ความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไข และต้องยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเห็นของตนเองเมื่อผู้อื่นมีความคิดเห็นที่ดีกว่า

๔.๓ มีระเบียบวินัย คือ ต้องปฏิบัติ ตามกฎหมายของบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจแต่ถ้ามีความรู้สึกรู้สึกว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้นมิใช่ฝ่าฝืนหรือไม่ยอมรับ

๔.๔ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากรู้สึกของคนในสังคมว่า ตนเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของคนทุกคน โดยสำนึกว่าการที่ตนได้รับการศึกษาสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำ

^๖ เดโซ สวานานนท์, *พจนานุกรมศัพท์การเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : หน้าต่างสุโลกกว้าง, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

^๗ คณิน บุญสุวรรณ, *พจนานุกรมศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๙๙๒-๙๙๔.

^๘ ดนัย ไชโยธธา, *การเมืองและการปกครองของไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

ประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน

นอกจากนี้ สัญญา เคนาภูมิ^๔ ยังได้กล่าวถึงวิถีประชาธิปไตยว่ามีประเด็นที่สอดคล้องกับหลักการ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น เช่น ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม มีความไว้วางใจเพื่อน ในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

๒. ประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เช่น ช่วยเหลือสนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ มีการแบ่งปันอุปกรณ์ แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

๓. ประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา เช่น มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล มีวิธีดำเนินการเรียนรู้โดยใช้แหล่งทรัพยากรการ

เรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบโดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล

๒. ความสำคัญของกระบวนการประชาสังคม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรซึ่งได้แก่ทหาร พลเรือน ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนและกลุ่มการเมืองอื่นๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้การเมืองในระยะแรกๆ นั้น เป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยหรือเรื่องของคน ชั้่นนำ ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น เกิดการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง และยังไม่เป็นประชาธิปไตยหากแต่เป็นการปกครองของบุคคลกลุ่มหนึ่ง ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เกิดการต่อสู้เรียกร้องของประชาชน มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นผู้นำ การสร้างกระแสการชุมนุมต่อต้าน ส่งผลให้ขบวนการนิสิตนักศึกษามีบทบาททางการเมืองอย่างเห็นได้ชัดในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น เป็นจุดสำคัญหรือเป็นหลักสำคัญของการเมืองภาคประชาชน^๕ ในขณะต่อมาประชาชนในระดับล่างทั้งกรรมกร ชวนาคนยากจน รวมทั้งชนชั้นกลางมีการลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยหลายเหตุการณ์ ในระยะต่อมาได้มีความพยายามที่จะล้มล้างระบอบประชาธิปไตย

^๔ สัญญา เคนาภูมิ, “วิถีประชาธิปไตยของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย”, วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

^๕ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

ทำให้เกิดการปฏิวัติสังคมมีการปราบปรามนิสิต นักศึกษาอย่างรุนแรง ทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาหัน ไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ก็ยังมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องแต่เป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะเหตุการณ์ สำคัญๆจากความแตกแยกภายในประเทศ ทั้งจาก ขบวนการคอมมิวนิสต์สากล และจากภายใน ประเทศเองทำให้ภาครัฐเริ่มดำเนินนโยบายฟื้นฟู ประชาธิปไตย โดยเน้นเรื่องความสามัคคีของคนใน ประเทศทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเจริญเติบโต ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ส่งผล ให้ประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองลดลง การต่อสู้เรียกร้องมีขึ้นเฉพาะประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาในด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคมการเมืองไม่ได้รับความเป็นธรรม จากอำนาจรัฐ ความไม่ยุติธรรมทางกฎหมาย การ ได้รับผลกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๕ ถือเป็นจุด เริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยของไทย แต่ความเป็นจริงที่ผ่านมการปกครองกลับไม่ได้เปลี่ยนแปลง โครงสร้างไปเท่าใดนัก อำนาจรวมศูนย์ก็ยังคงอยู่ที่ รัฐบาลแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อำนาจสูงสุดจะเป็นของประชาชน ประชาชนมีสิทธิ ที่จะปกครองตนเองและมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบาย เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนก็ตามแต่ ทว่าทั้งนี้ประชาชนยังขาดความเข้าใจในกระบวนการ ประชาสังคมตามระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชน เป็นใหญ่เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ผลกระทบที่เกิด จากปัญหาประชาธิปไตยไม่พัฒนา เพราะการ แสดงออกของผู้ปกครองไม่ได้ใช้อำนาจในทางที่

ชอบธรรม กระบวนการประชาสังคมในฐานะที่เป็น บทบาทของการเมืองภาคประชาชน จึงเป็นพลัง ส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการทางการเมืองของสังคม ผ่านการแสดงออกในหลายรูปแบบ เพื่อให้มีส่วนในการเพิ่มมิติระบอบประชาธิปไตยให้ เป็นแบบประชาชนมีส่วนร่วมหรือแบบทางตรง มากขึ้น

บทความนี้ทางผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะ นำเสนอมุมมอง แนวคิด เพื่อให้เป็นยุทธศาสตร์การ พัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม ภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น จะได้เป็น แนวทางให้ผู้ปกครองประเทศและประชาชนได้ เข้าใจในการปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ เพื่อให้ประชาธิปไตยในไทยนั้นปราศจากการใช้ ความรุนแรง อีกทั้งทำให้ประชาชนได้เข้าใจใน อำนาจอธิปไตยที่ตนเป็นเจ้าของอำนาจได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะส่งผลให้การเมืองไทยเกิดการ พัฒนา อย่างยั่งยืน เกิดความสุข ความสงบต่อไป

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตย โดยกระบวนการภาคประชาสังคมภายใต้ กระบวนทัศน์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตย โดยภาคประชาสังคมภายใต้กระบวนทัศน์หลัก ธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นความพยายาม สร้างสรรค์องค์ความรู้ทางปัญญาในการพัฒนา ประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคมให้มีความเข้มแข็ง โดยทุกกระบวนการแห่งการกระทำ หรือการแสดงออกนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือ

แม้แต่ผู้ถูกปกครองเอง จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นในหลักการและเหตุผล สร้างหลักแห่งการประนีประนอม นำมาสู่ข้อเกิดแห่งปัญญาในการก้าวข้ามพ้นวิกฤติทางการเมือง อันปราศจากการใช้ความรุนแรงในทุกกระบวนการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเชิงพุทธหลายหัวข้อที่ทางผู้เขียนเองได้นำมาบูรณาการเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม คือ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตยเชิงพุทธกับประชาธิปไตยการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักการประชาธิปไตย การบริหารจริยธรรมผู้ปกครองเชิงพุทธ การจัดการตนเองด้วยการครองตน ครองคน ครองงาน การวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเชิงพุทธ และการขับเคลื่อนกระบวนการภาคประชาสังคมตามหลักสารานีธรรม ดังนี้

๑. การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตยเชิงพุทธกับประชาธิปไตย ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงวันนี้ นับได้ ๗๕ ปีมาแล้ว แต่ถึงกระนั้น ระบอบประชาธิปไตยที่หลายๆ คนใฝ่หากก็ยังไม่รู้สึกว่าทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองได้รับความสุขเพิ่มขึ้นกว่าที่เคยเป็น ได้อย่างเป็นรูปธรรมกว่าที่เคยมีและเคยเป็นในระบอบเดิม จะเห็นได้อย่างเดียวก็คือ มีรูปแบบของการปกครองเปลี่ยนไป และทำให้ผู้อยู่ภายใต้ปกครองมีส่วนในการ

กำหนดรูปแบบการปกครองเพิ่มขึ้น แต่ในด้านการกระทำของผู้นำระบอบการปกครองที่ได้มาจากการเลือกตั้ง อันถือเป็นรูปแบบเบื้องต้นของการปกครอง ก็ยังรับประกันไม่ได้ว่า ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งใหม่จะได้ผู้นำที่มีความดีเพิ่มขึ้นและมีความเลวลดลงเมื่อเทียบกับอายุของประชาธิปไตยล่วงเลยมามากถึง ๗๐ กว่าปีแล้ว และที่เป็นเช่นนี้น่าจะเกิดจากเหตุปัจจัย ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๑.๑ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทที่ห่างไกล ยังมีความรู้และความเข้าใจในระบอบการปกครองที่เปลี่ยนมาใหม่ ยังไม่กว้างขวางและลึกซึ้งพอที่จะเลือก และไม่เลือกผู้แทนราษฎรเข้ามาทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงแทนตัวเอง แต่เลือกและไม่เลือกตามการชี้นำของบรรดาหัวคะแนนที่มาพร้อมกับ การเสนอผลประโยชน์ให้เป็นการแลกเปลี่ยน

๑.๒ ผู้ที่ลงรับสมัครเพื่อเป็นผู้แทนฯ ก็มีวาระซ่อนเร้นซ่อนตัวตนที่แท้จริงด้วยการพูดและทำในลักษณะสร้างภาพเพื่อหวังคะแนนจากผู้ลงคะแนนก่อนการเลือกตั้ง แต่ครั้นได้รับเลือกตั้งแล้วก็แสดงพฤติกรรมอันเป็นธาตุแท้ดั้งเดิมหรือที่เรียกได้ว่าเป็นสันดานออกมาในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เคยทำก่อนการเลือกตั้ง

๑.๓ พรรคการเมืองที่โดยหลักการควรจะเป็นสถาบันทางการเมืองที่คอยเลือกคนดี มีคุณธรรม และมีความรู้ความสามารถ เพื่อเสนอให้ประชาชนเลือก พร้อมกับนำเสนอนโยบายของ

^{๑๑} หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. แหล่งที่มา : http://www.br.ac.th/elearning/social/elearning/social/jitraporn/Buddhism%20%20M6/Unit5_2_1_7.html [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙].

พรรคเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารประเทศถ้าได้เป็นรัฐบาล แต่ส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรธุรกิจทางการเมืองที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับแนวคิด และเจตนารมณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นหลัก จะคิดถึงส่วนรวมก็มาทีหลังประโยชน์ส่วนตัว

ด้วยปัจจัย ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว น่าจะถือได้ว่าเป็นเหตุให้ประชาธิปไตยอายุ ๗๕ ปีของไทยไม่โตเท่าที่ควรจะเป็น และในเหตุ ๓ ประการนี้ แท้จริงแล้วก็ยังมีเพียงประการเดียวที่เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่เติบโตก็คือ การยึดถืออัตตาริปไตยจนเกินไปในกลุ่มผู้นำทางการเมืองนั่นเอง

อีกประการหนึ่ง ในบรรดาบุคลากรทางการเมืองที่น่าจะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การเมืองไทยไม่โตก็คือ นายทุนทางการเมืองที่มีอยู่จำกัด และในความจำกัดนี้ส่วนใหญ่ยึดติดอัตตาริปไตย

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจอิทธิพลประชาธิปไตยเชิงพุทธกับประชาธิปไตย โดยนัยแห่งคำสอนในศาสนาพุทธตามความเข้าใจของคนทั่วไปพุทธศาสนาเป็นคำสอนและระบบปฏิบัติทางศีลธรรมเท่านั้น นั่นคือสอนที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วแต่สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงนั้นผู้นำในการปกครองประเทศ ยังขาดการนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครอง บางทีมีฉฉาที่ปฏิฐิเข้าครอบงำ เห็นคำเป็นขาว เห็นขาวเป็นดำก็อาจเป็นไปได้ หรือโดนชักนำจากผู้มีอิทธิพล ฉะนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ในด้านการปกครองจะต้องประกอบไปด้วย ๓ ธรรม ดังนี้ ๑) ธรรมฐิติผู้ทรงธรรม แนวคิดนี้ผู้ปกครองต้องเป็นผู้มีคุณธรรมหรือเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม โดยการ

ประพฤติปฏิบัติตามธรรม หรือที่เรียกว่า “ธรรมราชา” ๒) ธรรมนิติระบบที่เป็นธรรม กล่าวคือผู้ปกครองต้องเข้ามาสู่อำนาจตามแบบแผนที่สังคมได้วางเอาไว้ ซึ่งระบบดังกล่าวต้องเป็นธรรมหรือธรรมาริปไตยในรูปแบบการปกครอง และ ๓) ธรรมมติมติที่เป็นธรรม กล่าวคือเป้าหมายของการบริหารปกครองต้องอยู่ที่ประชาชน คนใต้การปกครองที่จะได้รับการดูแลเอาใจใส่โดยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีมิตรภาพการตรรกภาพลัทธิเสรีภาพ ซึ่งผู้ปกครองสามารถสร้างวัฒนธรรมแบบแผนให้เกิดขึ้นด้วยธรรม หรือเรียกว่า ธรรมภิบาล

นอกจากนี้ อำนาจอิทธิพลเชิงพุทธกับประชาธิปไตย ยังนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์และปรับประยุกต์ใช้ได้อีกหลายรูปแบบ เช่น

๑. โลกอิทธิพล หมายถึง การถือกระแสโลกเป็นใหญ่ จนลืมเบื้องหลังของการที่ตนได้มาซึ่งอำนาจ และโลกในที่นี้หมายถึงคน จะเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า โลกคือหมูสัตว์ ดังนั้นโลกอิทธิพลตามความหมายนี้เทียบได้กับคำว่า ประชาธิปไตยที่ให้ถือเอาคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

๒. อัตตาริปไตย หมายถึง การถือตัวเองเป็นใหญ่โดยไม่นำพาวาคนอื่นจะเห็นเป็นอย่างไร จึงน่าจะเทียบได้กับคำว่า เผด็จการแต่ในที่นี้ตามระบอบประชาธิปไตยที่ตนเป็นใหญ่นั้นเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมืองไม่ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก ใช้อำนาจในทางที่ผิดประเทศชาติก็อาจจะล่มจมได้

๓. ธรรมาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้นไม่ได้อิงอาศัยอำมิสสินจ้างหรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวก ญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองในลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือนพระธรรม (ความถูกต้อง) ดังที่กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย^{๑๖}

เพื่อให้ประชาธิปไตยของไทยเติบโตไปในทิศทางเดียวกันกับประเทศที่เจริญแล้ว เช่น อเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น นอกจากผู้นำจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถแล้ว ผู้นำและนายทุนทางการเมืองควรจะปล่อยวางอัตตาธิปไตยลงบ้าง หันมาเพิ่มธรรมาธิปไตยและให้มองเห็นถึงประโยชน์สุขของประชาชนส่วนรวมให้มากขึ้น ไม่เลือกพื้นที่การปฏิบัติ ก็พอจะช่วยให้การเมืองไทยเติบโตได้เร็วขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดความความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน

๒. การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักการประชาธิปไตย หลักประชาธิปไตยเป็นการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้ง ๓ คือ นิติบัญญัติ การบริหาร และตุลาการ อันเป็นหลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลาย

มากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๕ ประการ คือ

๒.๑ หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออก ซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจอ้างกำหนดตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอนในพระพุทธานุญาตกล่าวถึงหลักอธิปไตย ๓ ประการคือ หลักอัตตาธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธานุญาตมุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

๒.๒ หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิ และเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธานุญาตมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ ในการทำญัตติกรรม ทำด้วยสังฆัจฉวัตรคือ สังฆ

^{๑๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ หลักสุตถนิกธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗.

๔ รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำญัตติจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ปัญจวรรค คือ สงฆ์ ๕ รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และญัตติจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ ๑๐ รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร ๑๐ ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ข่าวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

๒.๓ หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าหากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึงความเสมอภาค ขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกัน มีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่องวรรณะเชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรราชา โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

๒.๔ หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจ

ใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัยซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองมีความสงบสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๕ หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง ก็จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มิติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนาก็ใช้หลักเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน เช่น การรับกฐิน จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เอภุยยสิกา” คือการระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และ

การระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวที่กั้วสงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ...โสตุณหสยสส น ขมติโส ภาเสยย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

จะเห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองหรือแม้แต่ตัวประชาชนเองเมื่อทุกอย่างเป็นไปตามกระบวนการการประชาธิปไตย ผลของการคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศจะออกมาเป็นอย่างไร ก็คงต้องยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อเป็นการยอมรับในเสียงประชาชนส่วนใหญ่ แต่ถ้าผู้ถือครองอำนาจในการบริหารประเทศหรือแม้แต่ประชาชนเองก็ตาม ถ้าขาดหลักที่เป็นแนวทางในการสร้างความก้าวหน้าให้กับระบอบประชาธิปไตยแล้ว การบริหารประเทศคงยากที่จะพัฒนา คงเป็นไปได้แต่ทำเพื่อประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์ผู้อื่น เพราะฉะนั้นการที่พัฒนาประชาธิปไตยจะต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมกับประชาธิปไตย ที่ให้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องต่อกันได้

๓. การบริหารจริยธรรมผู้ปกครองเชิงพุทธ การปกครองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาผู้นำ ผู้ปกครอง กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนา และส่วนมากมิได้ใช้พระราชอำนาจในฐานะมีพระราชอำนาจเด็ดขาดเลย ทั้งนี้

เพราะอานุภาพของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยเราโดยแท้ดังจะเห็นได้ว่า ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของทุกรัชกาล พระปฐมบรมราชโองการซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทาน เมื่อทรงรับภาระปกครองแผ่นดิน ก็คือพระองค์จะทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม สม่่าเสมอ และทรงตั้งสัตยาธิษฐานตั้งพระราชหฤทัยดำรงทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมเช่นเดียวกับธรรมะของพระราชาในครั้งพุทธกาล ทศพิธราชธรรม หรือธรรม ๑๐ ประการ สำหรับพระมหากษัตริย์นั้น ได้แก่ ๑) ทาน การที่พระราชทานวัตถุแก่ผู้ที่ควรได้รับพระราชทาน ๒) ศีล การที่ทรงตั้งสังวรระวังรักษาพระอาการ กาย วาจา ให้สะอาดงามปราศจากโทษควรครหา ๓) บริจาค การที่ทรงพระราชบริจาคไทยธรรมบรรเทามัจฉริยโลกเสียได้ ๔) อาชวะ ความที่มีพระอัธยาศัยกอบปรด้วยความซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต ๕) มัทวะ ความมีอัธยาศัยอ่อนละมุน ไม่ถือถือพระองค์ด้วยอำนาจถัมภะและมานะ ๖) ตปะ การที่ทรงสมาทานกุศลวัตร เฝ้าผลาญกำจัดอกุศลวิตกบาปธรรมให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ ๗) อักโกธะ การที่ไม่ทรงพระพิโรธโดยวิสัยใช้เหตุที่ควรจะทรงพระพิโรธ ๘) อวิหิงสา การที่ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชนให้ได้ทุกข์ยากอันไม่ควรทำ ๙) ขันติ มีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนในสิ่งที่ควรอดทน เป็นเบื้องต้น และ ๑๐) อวิโรธนะ ทรงรักษาความยุติธรรมไม่ให้แปรผันผิดจากที่ตรง และดำรงพระอาการคงที่ ไม่แสดงยินดียินร้ายต่อใคร^{๑๓}

^{๑๓} ขุ.ชา.๒๘/๒๔๐/๘๖.

บทบาทของผู้ปกครองในการที่จะเป็นผู้นำในการบริหารพัฒนาประเทศตามระบอบประชาธิปไตยให้เจริญก้าวหน้า จริยธรรมของผู้ปกครองถือว่าเป็นส่วนสำคัญ เพราะเป็นตัวชี้วัดในบุคคลที่จะสร้างความเชื่อมั่นความมั่นใจให้กับประชาชน เพราะความหวังของประชาชนนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้ปกครองเป็นหลักหากผู้ปกครองประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมตามโอวาทของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่กล่าวมาแล้ว การทุจริตคอร์ปชั่นก็จะหายไป เมื่อไม่มีการทุจริตคอร์ปชั่น กระบวนการภาคประชาสังคมที่จะออกมาเรียกร้องซึ่งสิทธิที่ตนคงไม่เกิดขึ้น บ้านเมืองก็จะเกิดความสงบสุขร่มเย็น

๔. การจัดการตนเองด้วยการครองตน ครองคน ครองงาน ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นผู้ดูแลทั้งด้านปกครองและด้านการบริหารประเทศ ประการสำคัญที่ผู้ปกครองจะต้องเข้าใจในบริบทหน้าที่ของตน เช่น ผู้ปกครองนั้นเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาประเทศให้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อความสงบสุข ประชาชนมีการกินดีอยู่ดี โดยผู้ปกครองจะต้องเข้าใจในหลักแห่งการดำรงตนตามหลักแห่งธรรมหลายด้าน ดังนี้

๔.๑ ด้านการครองตน

๔.๑.๑ การประหยัดและอดออมผู้นำในการบริหารประเทศจะต้องรู้จักใช้จ่ายงบประมาณในการบริหารประเทศตามควรแห่งฐานะของประเทศหรือตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และรู้จักใช้ทรัพย์สินของทางราชการให้เป็นประโยชน์และประหยัด โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ทรัพย์สินของทางราชการ เช่น รถยนต์ และ

วางมาตรการประหยัดพลังงานในหน่วยงานรู้จักมัธยัสถ์และเก็บออมเพื่อสร้างฐานะตนเองและครอบครัว ด้วยการออมกับสหกรณ์ออมทรัพย์ สาธารณสุขและอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้จัดทำแผนดูแล บำรุง และรักษาทรัพย์สินของตนเองและส่วนรวมพร้อมทั้งติดตามตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

๔.๑.๒ การรักษาระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายเป็นผู้รักและปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่กำหนดไว้โดยได้กำชับและมุ่งเน้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยได้มีการนำระบบควบคุมภายในและตรวจสอบภายในมาใช้ในหน่วยงาน พร้อมทั้งได้ประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลโดยทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ และยังได้นำแนวทงนโยบาย หรือข้อสั่งการของผู้บังคับบัญชามาถ่ายทอดสู่การปฏิบัติอย่างทุ่มเทและจริงจังซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการเชื่อฟังและให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ตรงต่อเวลาทั้งในเรื่องงานและวินัยส่วนตัว จะสังเกตได้จากการนัดเวลาประชุมหรือการติดตามงานตามแผนผังกำกับงาน เป็นต้น

๔.๑.๓ การปฏิบัติตามคุณธรรม

ของศาสนาเป็นบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดีโดยละเว้นต่อการประพฤติชั่วและไม่ลุ่มหลงอบายมุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งเสียสละแรงกายในฐานะกรรมการและกำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งบ่งบอกถึงมีความเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารีต่อบุคคลอื่นโดยทั่วไป

มีความซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากการรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้กับผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และเครือข่ายองค์กรอื่นๆ

๔.๑.๔ การมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ได้ส่งเสริม สนับสนุน ระบบประชาธิปไตย และปฏิบัติตามนโยบายของทางราชการและรัฐบาลอย่างจริงจังและทุ่มเทโดยได้ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบแผนปฏิบัติการของหน่วยงานเพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรม ซึ่งปัจจุบันยังได้บรรจุเป็นกำลังพล กอ.รมน.จว.ยส. ในตำแหน่งหัวหน้าส่วนกิจการมวลชนและได้เข้าร่วมปฏิบัติศาสนกิจและทำนุบำรุงศาสนาในเทศกาลสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เช่น ป้องกันประเทศ เสียภาษี เคารพกฎหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ได้เข้าร่วมพิธี ในโอกาสสำคัญอย่างสม่ำเสมอปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามพระบรมราโชวาทเป็นกิจวัตรปกติซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงความจงรักภักดีและเทิดทูนในสถาบัน

๔.๒ ด้านการครองคน

๔.๒.๑ ผู้นำหรือผู้บริหาร ประเทศจะต้องความสามารถในการประสานสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานผู้ใต้บังคับบัญชา และประชาชนผู้มาติดต่องานเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี ยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน กล้าและรับผิชอบในสิ่งที่ได้กระทำ มีน้ำใจ ช่วยเหลือ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน

๔.๒.๒ ผู้นำหรือผู้บริหาร ประเทศจะต้องความสามารถในการร่วมทำงานเป็นกลุ่ม สามารถจูงใจให้เกิดการยอมรับและให้ความช่วยเหลือเป็นผู้มีความสามารถในด้านองค์ความรู้และทักษะในการคิดและเสนอเหตุผล ให้ความเห็น ปรีกษา และได้มีการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในงานที่รับผิดชอบ และเปิดโอกาสยอมรับและฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือประชาชน

๔.๒.๓ การเป็นผู้นำหรือผู้บริหารประเทศจะต้องมีความเป็นธรรมทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น เป็นผู้ประพฤติและปฏิบัติตรงตามหลักเกณฑ์ กฎ ระเบียบ ที่กำหนดถือประโยชน์ของทางราชการหรือส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ตัดสินวินิจฉัย หรือแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล

๔.๒.๔ การเสริมสร้างความสามัคคีและร่วมกิจกรรมของหมู่คณะให้ความสำคัญกับประชาชนทั้งในและนอกหน่วยงานรัฐ เป็นผู้ให้ความร่วมมือหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นภายนอกหน่วยงานให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของทีมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างยิ่ง และที่สำคัญผู้นำหรือผู้บริหารประเทศจะต้องเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญ ยกย่อง หรือให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงานอย่างดียิ่ง

๔.๓ ด้านการครองงาน

๔.๓.๑ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงงาน เป็นผู้มีความสามารถในการคิดริเริ่ม หาหลักการ แนวทางวิธีการใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสามารถทำงานที่ยากหรืองานใหม่ให้สำเร็จเป็นผลดี

๔.๓.๒ การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมและประชาชน การปฏิบัติงานได้ยึดหลักผลประโยชน์ของส่วนรวมและประชาชนเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับความต้องการของส่วนรวมและประชาชน โดยคำนึงถึงการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และสาธารณูปโภคได้อย่างประหยัดและเหมาะสม ตลอดจนร่วมมือ ช่วยเหลือ และประสานงานระหว่างราชการกับประชาชนอย่างทุ่มเทและจริงจังงาน^{๑๔}

จากหลักการครองตน ครองคน ครองงาน ดังกล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นการใช้หลักธรรมเชิงพุทธเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ให้ผู้นำหรือผู้บริหาร ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอิทธิพลต่อประชาชนในประเทศ ได้ดำเนินการในการบริหารจัดการทั้ง ๓ ด้าน คือด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัว (การครองตน) การปกครองคน (การครองคน) และการควบคุมดำเนิน การบริหารงาน (การครองงาน) ให้เกิดความสมดุลลงตัวสอดคล้องกัน ตลอดจนให้เกิดการบริหารจัดการ และบริหารงาน คือการบริหารตนเองการบริหารคน และการบริหารงานตามหลักการบริหารงานในทางทฤษฎีทางการบริหารกระบวนการในการบริหารงานต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ จะมีผลทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะเกิดการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นผลดีกับประชาชน องค์กรหน่วย

งาน ตลอดจนประเทศชาติและผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคือ ประชาชนและสังคม จะมีความสุขที่มีผู้นำหรือผู้บริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ตั้งในการบริหารอย่างแท้จริง

๕. การวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเชิงพุทธ ยุทธศาสตร์เชิงศาสนธรรม เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี้จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ให้กับผู้ปกครองบ้านเมืองได้นำมาใช้เป็นหลักในใช้อำนาจ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ อันเป็นยุทธศาสตร์เชิงศาสนธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสศกระแสนิยมวัตถุนิยมหรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก “หลักสัปปุริสธรรม”ที่จะเป็นยุทธศาสตร์เชิงศาสนธรรม มี ๗ ประการ^{๑๕} คือ

๕.๑ ธีรมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริง

^{๑๔} นโยบายและแผน คณะวิศวกรรมศาสตร์, *อุปกรณ์และสาธารณูปโภค*. แหล่งที่มา : <http://www.eng.ubu.ac.th/home/plan/6> [๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙].

^{๑๕} สมชาย ภาคภาสนวิวัฒน์, *การบริหารเชิงกลยุทธ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

อย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มี ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความ จริ่งที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิด ขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลัก การและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๕.๒ อัดถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้ รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความ มุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบ เนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหาร งานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึง ประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มี ผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมี แผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้าน ต่างๆ

๕.๓ อัดตัญญตา (Knowing One-self) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดย ฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และ คุณธรรมเป็นอย่างไรและเท่าใด แล้วประพฤติให้ เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จัก การปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้ องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๕.๔ มัดตัญญตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความรู้รู้จัก ประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ซึ่ง ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงินหรือการขยาย กิจการต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียง

พอขององค์กรขีดความสามารถขององค์กร ขีด ความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้ง การแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีด ความสามารถขององค์กร

๕.๕ กาลัญญตา (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจใน ที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความ เข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสของ องค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่าควรจะทำเนิกรอย่างไร อะไรควรงด อะไรควร กระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่ จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมาก ที่สุด

๕.๖ ปริสัญญตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็น ผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำเนิกรอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็น พันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการ ประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อ องค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการ บริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชนจะ เป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๕.๗ ปุคคัลญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่าง ของบุคคลว่าโดยอหยาศัย ความสามารถ และ คุณธรรม ตลอดถึงรู้ในความสามารถของบุคคล

และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรับรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถและภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน^{๑๖}

หลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดีอันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำ ซึ่งถ้าผู้นำประเทศมีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้อย่างสมบูรณ์จะทำให้เป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ การพัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคมในประเทศไทยก็จะสามารถบริหารจัดการหรือปฏิบัติการในภาระงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

๖. การขับเคลื่อนกระบวนการภาคประชาสังคมตามหลักสาราณียธรรม หลัก สาราณียธรรมเป็นหลักการใหญ่ที่ก่อให้เกิดเอกภาพหรือภราดรภาพ หลักสาราณียธรรม แปลว่าธรรมเป็นเครื่องระลึกร่วมกัน เป็นหลักการที่จะทำให้เกิดความประสานพร้อมเพียงสามัคคีและผนึกร่วมกันเป็นเอกภาพ หลักธรรมนี้มีสาระสำคัญที่สอนว่า สังคมประชาธิปไตยจะต้องมีเครื่องผูกพันคนให้มีความ

สามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน เพราะการที่แต่ละคนจะอยู่ได้ด้วยดีและเอาศักยภาพของตนมาร่วมสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตยได้นั้น คนเหล่านี้จะต้องมีความสามัคคีรู้จักร่วมมือกันและอยู่ร่วมกันด้วยดี การร่วมมือกันและอยู่ร่วมกันด้วยดีนั้นมิลักษณะการแสดงออกต่างๆ ซึ่งเน้นความมีเมตตาปรารถนาดีหวังประโยชน์สุขต่อกันอันจะโยงไปหาหลักการพื้นฐานคือการที่คนเราจะต้องใช้ปัญญา คือ จะต้องใช้ปัญญานั้นบนพื้นฐานของเมตตา หมายความว่าใช้ปัญญาโดยมีเมตตาประกอบ หลักของความเป็นเอกภาพที่เรียกว่า สาราณียธรรม มี ๖ ประการ^{๑๗} คือ

๖.๑ เมตตากายกรรม คือ จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายความว่าทำด้วยความรัก ด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน

๖.๒ เมตตาวจีกรรม คือ จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา โดยเจรจากันด้วยเหตุผล โดยใช้ปัญญา ไม่ใช่โทษสะเป็นตัวนำฉะนั้นต้องพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกัน

๖.๓ เมตตามโนกรรม คือ จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา นั่นคือ การมีความหวังดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อกันโดยการคิดพิจารณา

^{๑๖} พระมหาสมควร ศรีสังคราม, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัปปุริสธรรมและพละธรรมกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเขตกรุงเทพมหานคร สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๕๐.

^{๑๗} จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และกวี อิศริวรรณ, *หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

วินิจฉัย คิดวางแผนต่างๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน สร้างสรรค์สังคมและมีมิตรต่อกันอย่างแท้จริง

๖.๔ สาธารณโภคี หมายถึง การมีกินมีใช้ร่วมกัน หรือมีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันหรือการมุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะโดยการไม่เห็นแก่ตัว

๖.๕ สีสสามัญญตา หมายถึง มีศีลเสมอกัน คือมีความประพฤติดี รักษาระเบียบวินัยรักษากฎกติกาของสังคม มีความสุจริตกายวาจาที่เสมอกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม

๖.๖ ทิฐีสามัญญตา หมายถึง มีทิฐิมีความเห็น มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการอุดมการณ์และอุดมคติร่วมกันหรือสอดคล้องกันคนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เช่น การยอมรับระบอบประชาธิปไตย การเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ การเข้าใจเรื่องเสรีภาพภราดรภาพหรือเอกภาพ เป็นต้น

หลักการทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้าอยู่ด้วยหลัก ๖ ประการแล้วแต่ละคนที่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารประเทศหรือแม้แต่ประชาชนก็ตามจะระลึกถึงกัน มีน้ำใจประสานกลมกลืนพร้อมที่จะร่วมมือกัน เพราะตั้งแต่ทางกายทั้งผู้นำและประชาชนเราก็มีเมตตาต่อกันปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาช่วยเหลือเอื้อระต่อกันทางวาจาเราก็พูดด้วยน้ำใจรักกัน ในจิตใจเราก็คิดปรารภนาดีต่อกันในการอยู่ร่วมกันมีทรัพยากรอะไรหรือได้รับสิ่งใดมาในประเทศก็มาแบ่งปันหรือ

จัดสรรให้ประชาชนได้รับอย่างทั่วถึงในการรักษาสภาพของสังคมก็รักษาระเบียบวินัย มีศีลเสมอกัน ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่กัน และปฏิบัติตามกฎกติกาของบ้านเมืองเราก็มีความเชื่อมั่นยึดถือและเข้าใจหลักการสำคัญของประชาธิปไตยร่วมกัน ตลอดจนเข้าใจร่วมกันในความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่จะรองรับความเป็นมนุษย์ของเราไว้ด้วยกัน เพียงเท่านี้ก็อยู่เป็นสุขและพัฒนาได้ดีแน่ บนฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดีงามมั่นคง โดยที่แต่ละคนก็มีความระลึกถึงกันมีน้ำใจประสานร่วมมือต่อกัน สังคมก็ยึดเหนี่ยวเกาะกุมกันอยู่ให้เกิดภาวะที่เรียกว่า “เอกภาพ” นั่นเอง

๔. สรุป

เราจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ที่จะเป็นแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคมไทยให้เป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” ภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นในบริบทเนื้อหาดังกล่าวทางผู้เขียนเองได้ยกประเด็นปัญหาให้เห็นในเชิงประจักษ์ แล้วนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการใช้เพื่อยกระดับของการพัฒนาประชาธิปไตยให้เป็นการเมืองภาคประชาชนที่ปราศจากการใช้ความรุนแรง โดยได้นำหลักธรรมเชิงพุทธมาบูรณาการกับประชาธิปไตย คือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตยเชิงพุทธกับประชาธิปไตย การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักการประชาธิปไตย การบริหารจริยธรรมผู้ปกครองเชิงพุทธ การจัดการตนเองด้วยการครอง

ตน ครองคน ครองงาน การวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเชิงพุทธ การขับเคลื่อนกระบวนการภาคประชาสังคมตามหลัก สาราณียธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นเป็นยุทธศาสตร์ที่จะนำพาประเทศชาติก้าวข้ามพ้นจากวงจรอุบาททางการเมืองหรือระบอบเผด็จการ

อันจะนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริงเพื่อการกินดี อยู่ดี มีสุข ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชั่น และการจำกัดสิทธิเสรีภาพของพี่น้องประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักประชาธิปไตยได้โดยแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณิน บุญสุวรรณ. ปทานุกรมศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และกวี อิศริวรรณ. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๘.

เดโช สวานานนท์. พจนานุกรมศัพท์การเมือง. กรุงเทพมหานคร : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๓๗.

दनัย ไชโยธธา. การเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๘.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. ระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐.

ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

วิสุทธิ์ โปธิแทน. ประชาธิปไตย : แนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

วิชัย ตันศิริ. วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมชาย ฤคภาสน์วิวัฒน์. การบริหารเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส. พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ หลักสุตถนักรรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๒) วารสาร :

ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์. “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ : การปฏิวัติที่ถุกนิยามใหม่ The Changing of the ruling in 1932 : The new definition revolution”. **วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๕).

สัญญา เคนาภูมิ. “วิถีประชาธิปไตยของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย”. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘).

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาสมควร ศรีสงคราม. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัปปุริสธรรมและพละธรรมกับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเขตกรุงธนใต้ สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

นโยบายและแผน คณะวิศวกรรมศาสตร์. **อุปกรณ์และสาธารณูปโภค**. แหล่งที่มา : <http://www.eng.ubu.ac.th/home/plan/6> [๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙].

หลักสูตรทางพระพุทธศาสนา. แหล่งที่มา : http://www.br.ac.th/elearning/social/elearning/social/jitraporn/Buddhism%20%20M6/Unit5_2_1_7.html [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Copeland, L. & Lamm, L. **The World's Great Speeches**. 2nded. New York : Dover, 1985.